

Emzirmek ve Soybağı İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme ¹

GülsevİM EVSEL ²

Başvuru Tarihi: 02.05.2023

Kabul Tarihi: 27.12.2023

Makale Türü: Derleme

Öz

Soybağı konusu yüzyıllardır önemini koruyan sosyo-politik bir olgudur. İslamiyet'e göre, kadın ve çocuğu arasında doğum ve emzirme yoluyla kurulabilir. Bu çalışmada doğurma edimi dışında, emzirme yoluyla kurulacak bir nesep ilişkisinin üremeye yardımcı teknolojiler (ÜYTE) ve taşıyıcı anneler/yumurta-kurul sperm donasyonu açısından da olanaklılığını tartışmak hedeflenmiştir. Çalışmada ikincil verilerden yararlanılmış; doğum ve emzirmeye farklı açılardan yaklaşımlar incelenmiştir. Bu yaklaşımlar üzerinden ÜYTE üzerinden çocuk sahibi olan ebeveynlerin çocukları ile soybağı ilişkisi kurmasının olanaklılığı araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Türk Medeni Hukuku'nda doğuran kadın anne olarak kabul edilmektedir; bu ilkedan hareketle taşıyıcı annelerin doğurdukları çocukla olan mahremiyet ilişkisi bulunmaktadır. Bu ilişkinin yanı sıra taşıyıcı anne yoluyla çocuk sahibi olan kadının çocukla kuracağı ilişkinin meşruiyeti de hukuki ve dini açılardan sorun teşkil etmektedir. Oysa, emzirmek, farklı bir soybağının kurulmasına vesile olacağı için, bu edimin ÜYTE yoluyla çocuk sahibi olan ve meşruiyet sorunu yaşayan ebeveynlere bir alternatif olarak sunulabileceği sonucuna varılmıştır. İslami çevreler süt anneliği ve taşıyıcı anneliği her ne kadar farklı yerlere koymakta iseler de emzirmenin toplumda gerekli meşruiyeti sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Soybağı, Nesep, Taşıyıcı Annelik, Emzirmek, Yumurta Donasyonu, İslam, Üremeye Yardımcı Teknolojiler

Atıf: Evsel, G. (2024). Emzirmek ve soybağı ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 131-152.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, gevsel@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1733-3966

An Evaluation on the Relationship Between Breastfeeding and Lineage

GülsevİM EVSEL³ -

Submitted by: 02.05.2023

Accepted by: 27.12.2023

Article Type: Review

Abstract

The issue of genealogy is a socio-political phenomenon that has maintained its importance for centuries. According to Islam, it can be established between a woman and her child through birth and breastfeeding. This study aims to discuss the feasibility of a genealogical relationship to be established through breastfeeding, apart from the act of giving birth, in terms of assisted reproductive technologies (ART) and surrogate mothers/oocyte-sperm donation. The study utilized secondary data and different approaches to childbirth and breastfeeding were examined. Through these approaches, the feasibility of parents who have children through ART to establish a kinship relationship with their children was investigated. According to civil law, the woman who gives birth is the mother; based on this assumption, surrogate mothers have an intimate relationship with the child they give birth to. In addition to this relationship, the legitimacy of the relationship between the woman who has a child through surrogacy and the child poses a problem from legal and religious perspectives. However, since breastfeeding will lead to the establishment of a different lineage, it is concluded that this act can be offered as an alternative to parents who have a child through ART and have legitimacy problems. Although Islamic circles insist on differentiating between breastfeeding and surrogacy, breastfeeding is thought to provide the necessary legitimacy in society.

Keywords: Lineage, Descent, Surrogacy, Breastfeeding, Oocyte Donation, Islam, Assisted Reproductive Technologies

³ Van Yüzüncü Yıl University Faculty of Letters Department of Sociology, gevsel@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1733-3966

Giriş

Günümüzde cinsellik ve üremenin aslında sosyo-politik yazının temelini oluşturduğu ve disiplinlerarası bir araştırma alanı olduğu kabul edilmektedir. Doğum, yüzyıllardır kabul gören en dolaysız soybağı kurma aracıdır. Bir kadın bir çocuğu doğurduysa, muhtemelen bunun şahitleri de olacağı için, en basit ve teknik biyolojik açıklamaya başvurarak o çocuk onu doğuran annenindir, diyebiliriz. Ancak eğer o kadın evli değilse, baba ile kurulan soybağı konusu daha karmaşık ve dolaylı olabilmektedir.

Literatürde gerek üreme gerekse emzirmeye ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Burada baskın olarak kabul gören Freud'a yöneltilen eleştirel yaklaşımlara da yer verilerek, emzirmede farklı motivasyonların da dikkate alınması gerektiğini öne süren düşünürlerin görüşleri anılmıştır. Zira, bu çalışma da böyle interdisipliner bir problemi tek yönlü ele almamakta, soybağı ve emzirme ilişkisini tıbbi, psikolojik, geleneksel, dini ve hukuki çevrelerin bir bütün olarak emzirmeye bakışı üzerinden tartışmakta ve bu ilişkinin öne sürülmesiyle özellikle üremeye yardımcı teknolojilerin uygulanması sonucu ortaya çıkan problemin çözümünü aramaktadır.

Literatür Taraması

Michel Foucault özellikle delilik, cinsellik ve sağlık alanlarında yapmış olduğu bilginin arkeolojisi ile hem beden sosyolojisi hem de sağlık sosyolojisinin dar boğazlarını açmış, diğer bir deyişle ufku genişletmiştir. Ekonomik ve siyasal değişimler devletlerin nüfusa bakışının değişmesini de cinselliğin ve üremenin dolayısıyla ailenin dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Foucault'ya (2007, s. 27) göre bu ekonomik ve siyasal nüfus sorununun merkezinde cinsellik yer almaktadır. Bu durumda devletlerin çözümlemesi gereken yeni konular ortaya çıkmıştır; bunlar: Doğum oranları, evlenme yaşı, meşru ve gayri meşru doğumlar, cinsel ilişkilerin başlama yaşı ve sıklığı, bu ilişkileri doğurgan ya da kısır kılmanın yolu, bekarlığın ya da konulan yasakların etkisi, gebeliği önleyici uygulamalardır. Foucault nüfus ve doğumla ilgili bu çıkarımlarını *biyoiktidar* kavramını şekillendirmede kullanmakta üreme ve iktidar analogisini kuramsal yaklaşımının odağına yerleştirmektedir. *Cinselliğin Tarihi* başlıklı eserindeki bu yaklaşımında Foucault (2007, s. 102) yaşamlar ve ölümler üzerinde kurulan iktidarın 17. yy. dan itibaren daha çok iki şekilde geliştiğini belirtir. Foucault'nun (2007, s. 103) tabiriyle, bu iki gelişim kutbundan ilki insan bedeninin anatomo politikası da denilen, beden terbiyesi, yetenek arttırımı, bedenin güçlerinin keşfedilmesi, denetimle bütünleşmesi gibi bir makine gibi ele alınan bedeni odak noktası saymıştır. İkinci kutup ise, 18. yy. ortalarında oluşmuş ve daha çok üreme, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyleri, yaşam süresi ve bunları etkilen diğer koşullardan oluşan daha mekanik ve biyolojik süreçlerle karakterize edilmektedir. Bu yeni kutup nüfusun *biyo-politikası* olarak tanımlanmaktadır. Hakim iktidar artık bedenleri eskisi gibi öldürmüyor, bilakis boyun eğdirip denetleyerek bir tür *biyo-iktidar* çağını başlatmıştır.

Foucault'nun (2010, s. 98-99) *The Government of Self and Others* başlıklı eserinde soybağı ile de ilişkili bazı mitolojik analogiler kurduğu görülmektedir. Örneğin, *parrèsia*: açık, gerçek, özgürce konuşma olgusunu açıklarken 418'de, Euripides'in yazdığı Antik Yunan örneğinden yola çıkarak soybağının önemine değinmekte, onu eleştirmektedir. Bu hikayenin geçtiği zamana göre, Atina her türlü yabancı karışımdan arınmıştır, yani her vatandaş her ikisi de vatandaş olan bir anne ve babadan doğmalıdır. Ancak hikayede adı geçen Ion'un annesi bir yabancı, tanrı olan Apollo ise onun babası olduğunu reddeden bir babadır:

Ion, bu yalanlar ve yarım yamalak gerçekler oyununa karşı çıkar. Ion tüm bunları reddeder; ve babasının gerçeği söylemesini ister... Çünkü hakkını elde etmek istiyor. Atina'daki siyasi hakkını ortaya çıkarmak istiyor. Orada konuşma hakkı istiyor. Her şeyi, doğruyu konuşun ve özgürce konuşun diyor. Kendisini haklı çıkarmak için parrəsiaya yani; gerçeğin söylenmesine ihtiyaç duyar, öyle bir gerçek ki bu doğru olana işaret eder. İşte bu yüzden, Xuthus onu sıcak bir şekilde kucakladıktan sonra ve onu aşağı yukarı ikna ettiğini, sonuçta onun oğlu olduğunu söylüyor Ion: Evet, ama bu yeterli değil... "Atina'nın otokton ve şanlı halkı her türlü yabancı karışımından arındırılmıştır. Şimdi düşünüyorum, bu şekilde damgalanırsam, eğer gücüm yoksa bana 'hiç kimse, hiç kimsenin oğlu' derler. Öte yandan, eğer ben ön sıralarda yer alırsam, birileri olmayı arzularsam, nefret edileceğim yeteneksizlerin arasına karışacağıma; üstünlük her zaman daha iyidir... Ayrıca, siyaset ve akla sahip olanlar, ben bu şekilde onurlandırılırsam benim lehime oy kullanacaklardır; çünkü gördüğün gibi baba her şeydir (Foucault, 2010, s. 98-99).

Foucault (2010, s. 99) babanın toplumda bu denli saygın olmasının sebebi olarak, Atina'da 'her vatandaşın ikisi de vatandaş olan anne ve babadan doğması' gerekliliğini belirten yasanın varlığını gösterir. Bu hikaye kaleme alındığı zaman Atina henüz Peloponez Savaşı'nın ikinci bölümünde veba yüzünden zayıf düşmemiş ve yenilgiye uğramamış, yurttaşlara ihtiyacı yoktur; ancak bu toplumsal olaylardan sonra söz konusu yurttaşlık ve soybağı yasası bozular. Görüleceği üzere üreme ile ilgili her şey, uzun zamandır politiktir.

Diğer bir deyişle, soybağı konusu, yüzyıllardır medeniyetin insanlığa getirdiği toplumsal yüklerden birisidir. Öyle ki, bu çalışmada ele alınacağı gibi, annenin doğurarak çocuğuyla arasında doğum aracılığıyla kurduğu bu bağ, baba için böyle değildir. Birlikte girilen daha toplumsal süreçler, bir erkeğin soybağını oluşturmaktadır. Benzer şekilde, çocuğun baba ile kuracağı bu ilişki, pek çok toplumda babanın ona vereceği soyadı ve bunun yanında kazanılan ya da kaybedilen toplumsal statülerle birlikte oluşacaktır.

Burada teknolojinin de gelişmesi ile birlikte hayatlarımıza giren özellikle yeni annelik kavramları ve türlerinin ne olduğuna değinmek gerekmektedir. Artık anneliğin çocuk doğuran annelikle sınırlı olmadığını, literatürde sosyal (çocuğu yetiştiren), genetik (yumurtasını veren-yumurta donörü) ve biyolojik (doğuran-taşıyıcı) annelik ayrımlarına da gidildiğini görmekteyiz. Van den Akker (2007, s. 54) çalışmasında benzer şekilde, annelikle ilgili bu yeni gerçekliğin sadece kromozomal ebeveynlikle sınırlı olmadığını; genetik taşıyıcı annelerin de kendilerini başka bir gerçekliğe (sosyal anne olma gerçekliğine) dayanarak gerçek anne olarak tanımlayacakları ve taşıyıcı annenin yasal, biyolojik (gestasyonel) ve genetik açıdan gerçek anne olmasına rağmen kendisini gerçek anne olarak görmeyeceği düşünülmektedir. Bu çalışmada sözü geçen taşıyıcı annelik, gestasyonel annelik olarak da bilinen türüdür.

Taşıyıcı annelik, doğal yollarla çocuk sahibi olamayan çiftlerin sıklıkla başvurduğu tüp bebek (In-vitro) dölllenme tekniğinin kullanılması; ancak çiftin rahimle ilgili bir sorunu veya tercihlerinden kaynaklı çocuk taşıyamaması nedeniyle tüpte döllenen embryonun, başka bir kadının rahmine yerleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan durumdur. Sevtap (2012, s. 8) temel olarak iki tip taşıyıcı annelik olduğundan bahseder; bunlar: "1. Taşıyıcı annenin aynı zamanda yumurta donörü de olduğu, spermin ise baba veya üçüncü bir erkek tarafından sağlandığı genetik, geleneksel taşıyıcı annelik veya yedek, ikame (surrogate) annelik ve 2. Taşıyıcı annenin genetik yapısı tamamen başkasına ait bir bebeği dünyaya getirmesi hâlinde söz konusu olan genetik olmayan, gestasyonel taşıyıcı annelik veya ivazlı olup olmamasına bağlı olarak ödünç, kiralık anneliktir.". Burada bahsi geçen taşıyıcı annelik durumlarının her birinde soy bağı ilişkisi farklı kurulacak, bu durum ise

çocuğun ileride sahip olacağı hastalıklardan miras hakkına kadar geleceğini etkileyebilecektir. Benzer durum, yumurta donasyonu olarak tüp bebek tekniği ile hamile kalıp çocuğunu doğuran kadınlar için de geçerlidir. O durumda doğum ve emzirme aynı kadın tarafından gerçekleşmekte ancak yumurta başka kadına ait olabilmektedir.

Bu sorun, gey ve lezbiyen çiftlerin çocuk sahibi olmak istemeleri durumunda da ortaya çıkan bir konudur. Millbank (2003, s. 576) lezbiyen ve gey ebeveynler üzerine yapılan yeni bir araştırmanın, büyük ölçüde karşılanmamış yasal ihtiyaçlara sahip yeni aile formlarının gelişmekte olan bir topluluk olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Millbank'a (2003, s. 576) göre, bu nedenle Avustralya'da lezbiyen ve gey ailelerin ve yetiştirdikleri çocukların ihtiyaçları özellikle politika yapımında, daha çok dikkate alınmalıdır.

Görüleceği gibi, günümüzde, teknolojinin de sağladığı imkanların da katkısıyla; kadına, bedene, anneye, anneliğe ve hatta aileye bakış değişmiş, kadınların doğurdukları çocukla soybağı kurmak istemeyebildikleri, bununla birlikte, doğurmadıkları çocuklarla soybağı kurmak isteyebildikleri ancak bu konuda soybağı karışıklığına karşı duran dini yaklaşım başta olmak üzere çeşitli engellerle karşılaştıkları görülebilmektedir. Biyolojik özellikleri nedeniyle çocukla kurdukları/var sayılan veya kurmayı reddettikleri bu bağ, dini, hukuki, toplumsal çevrelerce tartışılmakta, ancak bu tartışmaya uygun bir zemin bulunamadığından, tartışılması dahil zaman zaman uygun görülmemektedir. Oysa bebeği emzirmenin hukuki, geleneksel ve dini çevrelerdeki karşılığı birlikte düşünüldüğünde, böylesi bir esnekliğe kapı aralayabileceği düşünülmüştür. Taşıyıcı annelik, yumurta ve sperm donasyonu gibi konular, soybağı, emzirme, annelik, babalık ve aile kavramlarının yeniden gözden geçirilmesini vazgeçilmez kılmıştır.

Emzirmeye toplumbilimcilerin, birbirinden farklı yaklaşımları olmuştur. Hint geleneklerinde kadın bedeni ile toprağın simgesel birlikteliğini ele alan Chawla (2006, s. 265) insan doğurganlığına eril katkının rahim ve döle sahip olmak ve onu salıvermekle sınırlı olduğunu belirtmektedir. Oysa kadın doğurganlığı ay hâli, cinsel ilişki, gebelik, doğum sancısı, doğum ve emzirme gibi bir dizi fizyolojik süreci içerisinde barındırmaktadır. Emzirme edimi ve dolayısıyla meme ile ilgili söylemler çok daha eskilere dayanmakta ve farklı düşünürlerin yazınlarında kendisine yer edinmektedir. Öyle ki Schopenhauer (2003, s. 43) kadında tercih edilen fiziksel özellikleri sıralarken dolgun bir kadın göğsünün erkekler üzerinde çekici bir etki yaptığını söyler; çünkü kadının çocuk doğurma işleviyle doğrudan bağlantılı olarak, yeni doğacak olana bol bol besin verebilecek olduğunun belirtisidir bu. Deleuze ve Guattari (2014, s. 13) ise bir arzulama makinesi örneği olarak ele aldığı bu süreçte memenin, süt üreten bir makine olduğu ve ağzın ise ona eklenen bir makine olduğu analojisini kurmaktadır. Düşünürlere göre bunu sağlayanın anneye ait bir beden olduğu doğru değildir, çünkü arzulama-makinesinin bebeğin ağzına bağlı bir parçası olarak var olur ve kişisel-olmayan bir süt akımı sağlar (Deleuze ve Guattari, 2014, s. 18). Baker (2010, s. 168) de konuyu arzu ile kurulan ilişki bağlamında ele alır. Ona göre bastırmada kaçmaya benzer bir şey vardır; bundan ötürü, bastırma yüzünden arzunun kendisinin farkında olmayız. Örneğin çocuk ağzındaki salgının tahrik edişinden ötürü ıstırap çeker ve ağzındaki bu tahrikin derecesini emerek azaltmak için parmaklarını (nesne), onlar olmazsa anne memesini aramaya itilir (Baker, 2010, s. 168).

Horkheimer'e (1998, s. 28) göre, düşünceyle varlık arasında, insanla doğa arasında ne birini ötekine indirgeyen ne de ötekenden büsbütün koparan bir karşılıklı kabul gerekmektedir. Tıpkı, süttten kesilen bebeğin bu duruma yavaş yavaş alışması, annesini sadece kendi ihtiyaçlarının nesnesi değil, ayrı hakları da olan bağımsız bir varlık olarak görmeye başlaması gibi (Horkheimer, 1998, s. 28). Kristeva (2004, s. 49) ise yaklaşımında Horkheimer

ve Deleuze'e paralel bir şekilde, emzirme konusunu arzu nesnesi ve korku bağlamında ele almaktadır. Psikanaliz, nesneden söz ettiğinde, bu nesne Oedipusçu üçgende olduğu hâliyle arzu nesnesidir. Bu figür uyarınca, baba yasanın taşıyıcısı, anneyse, arzulayan ve anlamlandırılabilir ilk nesnedir. [Çocuğa göre] önce nesnelere, en azından ön-nesnelere, nefes alma, beslenme ve hareket etme talebine yönelik önemli ilgi merkezleri vardır (Kristeva, 2004, s. 50).

Malinovski (1989, s. 27) doğum üzerinde kurulan bu önemli ilişkide [emzirme ilişkisinde] bile, kimi toplumlarda sapsmalar görülebildiğini ifade eder. Bugün çok fazla kabul görmemekle birlikte, kimi orta sınıf Fransızlarda, çocuk doğar doğmaz onu parayla tutulan ve aynı çevrede oturmayan bir sütanneye bırakma adeti vardır veya anneler memelerini idareli kullanabilmek için ücretli sütanneler getirtip evlerinde onları saklar ya da başka emzirme yollarına başvururlar (Malinovski, 1989, s. 27).

Kadının biyolojik, erkeğinse daha çok toplumsal yollarla kurduğu soybağı, ayrıca kadının çocuğu emzirmesi, sütü ile beslemesi yoluyla da kurulabilmektedir. Yukarıda Malinovski'nin (1989, s. 27) bahsettiği ücret karşılığında veya bir karşılık olmadan bebeğin başka bir kadına emzirtilmesi konusu, insanlık tarihi kadar eskidir. Gerçekten annelerin çeşitli sebeplerle çocuklarını emzirmek istememesi veya çocukların annelerinin memelerini almaması, annelerinin sütlerinin az olması ve iklim şartlarına bağlı olarak şehirde yaşayan insanların sütlerinin çabuk bozulması gibi sebeplerle İslamiyet tarihi ve öncesinde de çocuklar sütanneye verilegelmiştir (Kaşıkçı, 2006, s. 17). Görüleceği üzere, literatürde soybağı ilişkisi ve doğurmak ya da emzirmek arasında ilişki kurulmaktadır. Bu yaklaşımlardan önemli birisi de Boniface'e aittir. Boniface (2017, s. 190) ilgili Anayasa Mahkemesi kararı açıklanmadan önce, Anayasa Mahkemesinin, bir ailenin yalnızca genetik soy ile tanımlanamayacağı argümanına dayanarak yüksek mahkemenin anayasal geçersizlik beyanını onaylaması gerektiği görüşündeydi. Boniface, bir çocuk ile onu yetiştiren ebeveynler arasında genetik bir bağ olmasını şart koşmanın anayasal "aile" kavramıyla uyummadığı ve Anayasa Mahkemesi'nin 294. maddenin anayasal "aile" kavramıyla uzlaşmaz olduğuna karar vermesi gerektiği sonucuna varmıştır.

Soybağı ile ilgili ortaya çıkabilecek belirsizlikler ve karışıklıklar nedeniyle Türkiye'de üçüncü kişilerin üreme hücreleri veya rahimlerini kullanmak suretiyle çocuk sahibi olmak, 2010 yılından itibaren istisnai maddelerin güncellenmesi suretiyle "Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik"le yasaklanmıştır (Resmî Gazete, 2014). Bu yasak sonrasında üremeye yardımcı teknolojilere başvurarak çocuk sahibi olmak isteyen çiftler hukuki ve dini açılardan bir meşruiyet sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu çalışma, emzirmeye yönelik farklı yaklaşımlar üzerinden söz konusu meşruiyet sorununun emzirme yolu ile kurulup kurulamayacağını tartışmaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, soybağının önemini sadece doğum yolu ile oluşmadığını, emzirme konusunun da özellikle İslami çevreler ve Türkiye gibi ülkeler için çok önemli olabildiğini, hatta üremeye yardımcı teknolojiler ve evlat edinme yoluyla çocuk sahibi olmanın emzirme yoluyla toplumda daha kabul edilebilir olabileceğini, ikincil veriler üzerinden ele alıp tartışmayı, derleme bir çalışma ile gündeme getirmeyi hedeflemiştir.

Çalışmanın amacı, doğurma edimi dışında, emzirme yoluyla kurulacak bir nesep ilişkisinin üremeye yardımcı teknolojiler (ÜYTE) ve taşıyıcı anneler/yumurta-sperm donasyonu açısından da olanaklı olup olmadığının

ortaya konulmasıdır. Bu amaçla öncelikle dünyadaki ve Türkiye’deki doğum ve emzirme oranlarına ilişkin Dünya Bankası, UNICEF, TÜİK ve Theurich, Davanzo, Busk-Rasmussen, Diaz-Gomez, Brennan, Kylberg, Baerug, McHugh, Weikert, Abraham ve Koletzko’nun (2019) “Breastfeeding rates and programs in Europe” başlıklı çalışmasından elde edilen istatistiki veriler ve tablolar ışığında mevcut durum ele alınmış; sonrasında emzirmeye tıbbi, psikolojik, geleneksel, dini ve hukuki bakış sunulup tartışılarak ÜYTE ve soybağı ilişkisi sorununa emzirme yoluyla kurulan soybağı örneği üzerinden cevap ve çözüm aranmak istenmiştir.

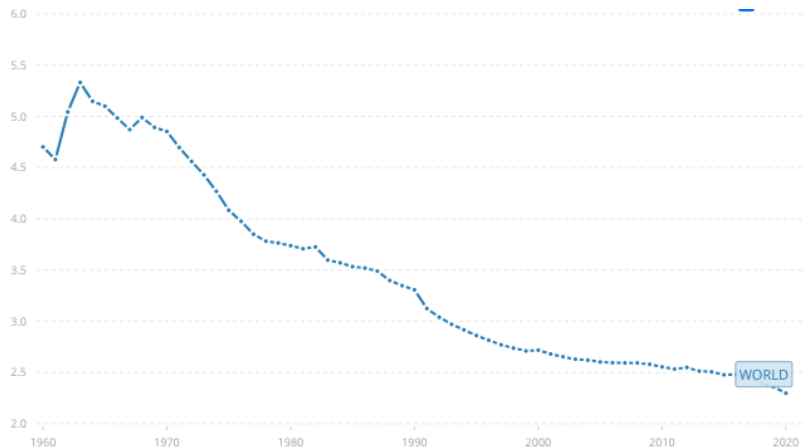
Bu çalışma, alana teorik bir katkı sunmayı hedeflediğinden doğrudan katılımcı görüşmeleri içermemekte ve bu nedenle etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Bulgular ve Tartışma

Dünyada ve Türkiye’de doğum ve emzirme

Dünyada genel olarak doğum oranlarında 1960’lardan itibaren ciddi bir düşüş olduğu bilinmektedir. Bunda, Hippi karşı kültürünün ortaya çıkışı, doğum kontrolü gibi cinsel devrimlerin yanı sıra; eğitim, sosyo-ekonomik refah artışı, kadınların çalışma hayatında giderek artan rolü, dolayısıyla çocuk bakımına ayrılan sürenin azalması, aile hayatlarındaki değişimler gibi faktörlerin de rolünün olduğu ileri sürülebilir. Azalan doğum oranı sadece İngiltere ve Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Japonya gibi ülkelerde de benzer bir endişeye neden olmuştur. Nargund (2009, s. 192) doğum oranlarının azalmasına neden olan yaşam tarzı faktörleri, cinsel yolla bulaşan hastalıklarda artış, obezitede artış ve kentleşme ve kentsel yaşam tarzıyla ilgili çevresel faktörler gibi doğurganlığı etkileyen ve erkek ve kadın subfertilitesinde artışa yol açan çeşitli faktörler olduğunu belirtir. Buna ek olarak, kadınların ve çiftlerin çocuk sahibi olmayı ertelemesine yol açan sosyo-ekonomik faktörler de bulunmaktadır. Uygun fiyatlı konut, kadınlar için esnek ve yarı zamanlı kariyer pozisyonları ve uygun fiyatlı ve kamu tarafından finanse edilen (ücretsiz) çocuk bakımının eksikliği de yazara göre mevcut düşük doğurganlık/doğum oranlarına katkıda bulunmuştur. Çiftler artık aile kurmayı ertelemekte, bu da yumurtalıkların yaşlanması ve buna bağlı olarak gebe kalma şansının azalması nedeniyle doğurganlık seviyelerinde bir düşüşe yol açmaktadır (Nargund, 2009, s. 192).

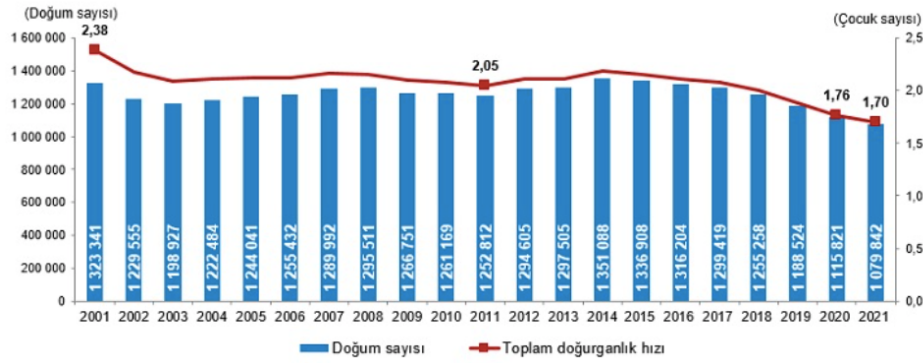
Aşağıda dünyada 1960 yılı itibariyle doğum oranlarındaki göreceli düşüş yer almaktadır. Doğum oranı dünya ortalamasının 2020 yılında 2,3 olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Dünyada Yıllara Göre Doğum Oranları (Dünya Bankası, 2023)

Kearney, Levine ve Pardue (2022, s. 173) ABD'deki doğum oranlarındaki bu düşüşün "2008 Ekonomik Krizi" veya "Büyük Durgunluk (Great Recession)" adıyla bilinen dönemin gelişi ile paralel olduğunu ileri sürmektedir. Onlara göre Büyük Durgunluk, doğum oranlarındaki düşüşün 2007'de başlamasının ani ve açık bir nedenini sunmaktadır. Ancak, bu düşüşün derinliğini ve 2020'deki pandemik durgunluğun gelişine kadar tüm iş döngüsü boyunca nasıl uzadığını açıklayabilecek ABD'ye özgü politikalar veya ekonomik faktörler hakkında sağlam kanıtlar bulunmamaktadır. Ancak yazarlar, ABD'de doğum oranlarının düşmesine yönelik bu eğilimin ABD'de, ölçülmesi veya sayısallaştırılması zor olan geniş toplumsal değişimleri yansıttığını ileri sürmektedir. Bu değişimler arasında çocuklara yönelik değişen tercihler, kadınlar için daha geniş kariyer seçenekleri (ve diğer hedefler) ve ebeveynliğin doğasındaki değişimler yer almaktadır.

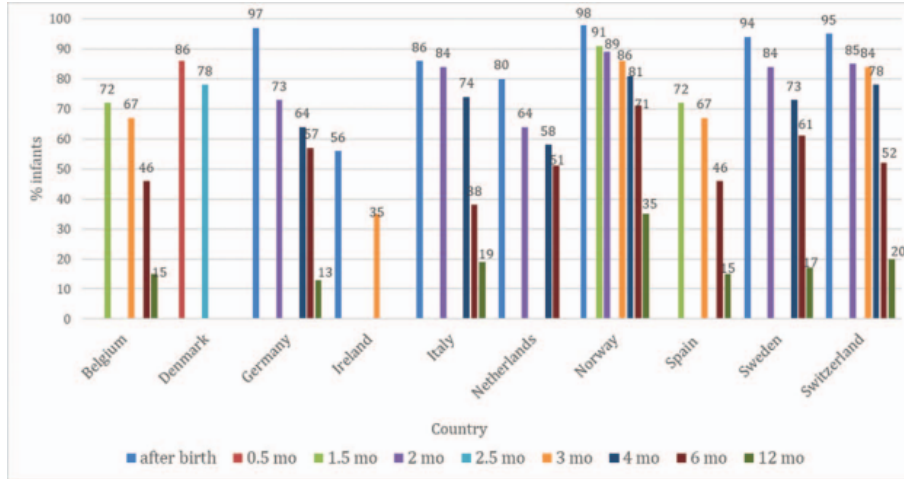
Dünya üzerindeki bu toplumsal değişimlerden ve doğum oranlarındaki düşüş Türkiye'de de kendisini göstermiştir. Aşağıdaki grafikte, 2001 yılından itibaren Türkiye'deki doğum oranlarının düştüğü izlenmektedir. 2001'de 2,38 olan doğum oranı, 2021'de 1,70'e gerilemiştir.

Şekil 2. Türkiye'de Doğum Sayısı ve Toplam Doğurganlık Hızı (TÜİK, 2022)

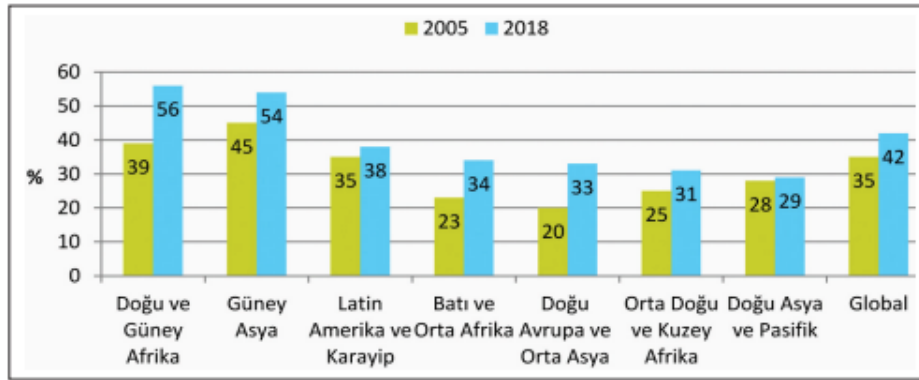
Dünyada doğum oranlarının yanı sıra emzirme oranlarında görülen düşüş ve buna bağlı olduğu tahmin edilen bebek ölümleri sonrası sağlık sektörünün, mama firmalarının ve politikacıların bebek besinlerinin içerikleri ve emzirme konusuna gösterdiği önem artmıştır. Zira, beş yaş altı çocuklarda her yıl yaklaşık 820.000 ölümün sadece emzirmenin yaygınlaştırılması ile önlenebileceği düşünülmektedir (Jones, Stekete, Black vd. 2003; akt. Çaylan ve Yalçın, 2020, s. 4).

Theurich, Davanzo, Busk-Rasmussen, Diaz-Gomez, Brennan, Kylberg, Baerug, McHugh, Weikert, Abraham ve Koletzko'nun (2019, s. 401) çalışmasına göre Dünya Sağlık Örgütü (WHO), küresel olarak tüm bölgeler arasında Avrupa Bölgesi, 6 aylık bebeklerin <math><25\%</math> ile düşük sadece anne sütü ile beslenme (EBF) oranlarına sahiptir. Aynı çalışmada, doğumdan hemen sonra toplanan anket verilerine ve Ulusal raporlara göre tüm ülkelerdeki bebeklerin %56 ila %97'si herhangi bir anne sütü almaktadır (doğumdan sonraki 4-6 aylar arasında). 6 aylıkken alınan anne sütünde, Norveç (%71), İsveç (%61) ve Almanya (%57) en yüksek oranları bildirmiştir. Tüm ülkelerde doğum sonrası emzirmeye başlama oranlarının yüksek olmasına rağmen, emzirme oranlarının zaman içinde kademeli olarak düştüğü ve 6 aylıkken oldukça düşük emzirme oranlarıyla sonuçlandığı bildirilmiştir.

Şekil 3. Ülke ve Doğum Sonrası Ay Yaşlarına Göre Bildirilen Yeni Doğan Emzirme Oranları (Theurich vd. 2019, s. 401)

1 ila 2 aylıkken, bebeklerin %48'i (İtalya) ile %74'ü (İsviçre) yalnızca anne sütüyle beslenmektedir. 3 ila 4 aylık bebeklerin %42 ila %68'inin yalnızca anne sütü ile beslendiği bildirilmiştir (Theurich vd., 2019, s. 402).

Şekil 4. UNICEF Bölgelerine Göre İlk 6 Ay Sadece Anne Sütü Verme Yüzdelerinin 2005 ve 2018 Yılları Arasında Değişimi (UNICEF, 2019; akt. Çaylan ve Yalçın, 2020, s. 7)

Türkiye'deki emzirme göstergelerine bakıldığında yine dünya oranlarına paralel bir şekilde oranlarda artış gözlenmektedir (Hacettepe Üniversitesi, 2018; akt. Çaylan ve Yalçın, 2020, s. 8). Şekil 4'te İlk 6 ayda sadece anne sütü alma oranının ve emzirme ile ilgili diğer bütün oranların 1993 yılına göre arttığı göze çarpmaktadır. İlk 6 ayda sadece anne sütü alma oranı 1993'te %10,4 iken bu oran 2018 yılında %40,7 olarak kaydedilmiştir (Çaylan ve Yalçın, 2020, s. 8). Elbette bu tür verilerin kayıt altına alınma oranlarının arttığı da hesaba katılmalıdır.

Doğum ve emzirmeye ilişkin nicel veriler sistematik olarak daha çok tıp çevreleri tarafından edinilmekte, işlenmekte ve kamuoyuna sunulmaktadır. Yeni doğan ve anne sağlığı kapsamında ele alınan bu verilere bakışın kısa bir ifadesi için emzirmeye tıbbi bakışa aşağıdaki bölümde yer verilmiştir.

Emzirmeye Tıbbi Bakış

Emzirme konusu tıbbi açıdan bebeğin beslenmesi ve anne sağlığı ve sosyoekonomik durumlarının gözetilmesi gibi kapsamlarda ele alınabilmektedir. Anne sütünün ve emzirmenin hem bebek hem de anne için başta beslenme olmak üzere sağlık, bağışıklık, gelişimsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden pek çok sayıda yararı olduğu ifade edilmektedir (Samur, 2008; akt. Kaya, 2009, s. 3). Özellikle anneden doğum sonrasında gelen ilk sütün, kolostrumun bebek için faydası tıp çevreleri tarafından bilinmekte ve bu sütün çocuğa aktarılmasının önemi anneler ve anne adaylarıyla buluşulabilecek her fırsatta vurgulanmaktadır. Örneğin, kolostrumda olgun süte oranla daha fazla bulunan antienfektif ögeler, A vitamini, sodyum ve çinko bebeği ilk birkaç gün içerisinde enfeksiyonlardan korumaktadır. Kolostrum, bebeğin gastrointestinal sistemini immunglobulinler ile mukozal bir tabaka oluşturarak kaplar ve böylece yeni doğan bebeği dış ortamdan gelecek patojen mikroorganizmalara karşı korur (Samur, 2008; akt. Kaya, 2009, s. 8). Beslenme durumunun değerlendirilmesinde Dünya Sağlık Örgütü'nün de önerdiği üç gösterge kullanılmaktadır: Yaşa-göre-boyun düşük olması beslenme sorununun kronik olduğunu, boya-göre ağırlığın düşük olması akut beslenme yetersizliğini gösterir; yaşa-göre ağırlığın düşük olması hem akut hem de kronik beslenme yetersizliğinde görülebilir (Yiğit ve Tezcan, 2004; akt. Samlı, Kara, Ünalın, Samlı, Sarper ve Gökalp, 2006, s. 14).

Emzirmenin önemi sadece tıbbi değil, psikolojik açılardan da ele alınan ve önemsenen bir alandır. Öyle ki, bireyin psiko-sosyal gelişimi hem ailesiyle olan hem de ileride içerisinde bulunacağı duygusal ilişkilerinde etkili olacak bir konudur.

Emzirmeye Psikolojik Bakış

Emzirmenin öncelikle anneye bağlanma üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bilimsel literatürde de doğrudan kanıtlara atıfta bulunmaksızın, emzirmenin genellikle anne-bebek bağlanmasına yardımcı olduğu varsayılmaktadır (Hahn-Holbrook, Dunkel Schetter ve Haselton, 2012, s. 423). Hahn-Holbrook, Dunkel Schetter ve Haselton'a (2012, s. 432) göre, kanıtlar emzirmenin kadınları doğum sonrası dönemde biyolojik ve psikososyal stres faktörlerine karşı koruyabileceğini göstermektedir; hatta aynı dönemde depresyon riskini azalttığı ve annenin bebeğe bağlanmasını artırdığı da bazı kanıtlarla desteklenmektedir. Erken dönemde emzirmek ve emzirirken mümkün olduğunca göz teması kurmak, oksitosin salınımını artırarak anne ve bebek arasındaki iletişimi güçlendirmektedir (Köse, Çınar ve Altınkaynak, 2013; akt. Höbek Akarsu, Tuncay ve Alsaç, 2017, s. 278). Ebeveyn bağlanmasının niteliğinin ilerleyen dönemde bireylerin yetişkin bağlanmalarında da etkili olduğu iddia edilmekte ve bu yönde çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan birisi, Fermani, Bongelli, Carrieri, Arroyo, Muzi ve Portelli'nin (2019) çalışmasıdır.

Fermani vd. (2019, s. 16), 19-29 yaş arası yaklaşık yarısı kadın ve yarısı erkek İtalyan katılımcıdan oluşan 296 kişiye bir anket aracılığıyla ulaşılarak katılımcıların ebeveynlerine olan bağlılıkları ve duygusal ilişkilere karşı tutumları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, partneri olan kadın katılımcılar güvenli bağlanmada daha fazla yer almıştır. Araştırmacılara göre, araştırmanın yapıldığı ülke yani İtalyan literatürüyle uyumlu olarak, ebeveynleriyle daha iyi bir ilişki sergileyen ve istikrarlı bir ilişkiye sahip olan kadınların romantik aşkta daha fazla yer alması şaşırtıcı değildir.

Emzirmeye Geleneksel Bakış

Emzirmenin yararlarının geleneksel olarak kabul gördüğü ve hatta emzirmenin öneminin modern tıpta günümüze yakın bir geçmişte kabul görerek, sağlık kuruluşlarında kendine bir yer edindiğini bilmekteyiz. Anne sütü ile beslenen bebek sık ağladığında büyükler tarafından "Acaba sütün mü yetmiyor?" denilir; kulağını tutan, kulak enfeksiyonu geçirdiği bilinen bir bebeğin kulağına anne sütü damlatılması önerilir; sarılık, farklı

bir enfeksiyon gibi durumlarda annenin sadece daha çok emzirmesi tavsiye edilir. Emziren bir annenin doğum kontrolüne ihtiyacı yoktur; çünkü emzirmenin onu yeni bir gebelikten koruduğu düşünülür. Başka birinin çocuğunu emziren bir kadının emzirdiği çocukla kurduğu süt nesebi ilişkisinden dolayı çocuklarının dahi o çocukla yakınlaşması uygun görülmez; çünkü süt anne dahil tüm anneyle birinci dereceden ilişkili kişiler emziren çocuğun süt akrabası olmuşlardır. Tüm bu bilgiler, Anadolu’da aslında yüzyıllardır bölgesel bazı küçük farklılıklarla nesilden nesle aktarılan, doğru olduğu var sayılan geleneksel bilgiler ve dini prensiplere bağlılıkla ilişkilendirilir.

Samli vd. (2006, s. 15) yaptıkları nitel çalışmada benzer bazı bulgulara ulaşmışlardır. Bu çalışmada anne sütünün üstün nitelikleri oldukça fazla sayıda katılımcı tarafından farklı yanlarıyla ifade edilmiştir. Ancak kolostrumun bebeğe verilmemesi ile ilgili inanış da tekrar edilen ifadelerden biri olmuştur. Araştırmacıların çalışmalarında bir katılımcı bebeğini emzirmesinin üçüncü ayında bebeğinin sütünü istememesini o aylarda hamile kalmasına ve sütün tadının değiştiğine bağlamıştır. Bir başka katılımcı, anne sütünün tüm hastalıklardan koruduğuna inandığını, diğeri ise D vitamini hariç, tüm vitaminleri içerdiğini, sulu, temiz, ılık ve hazır olmasının emzirmede çok önemli olduğunu belirtmiştir.

Yukarıdaki örneklerde görüleceği gibi, anne sütünün yararları, içeriği, azalıp artma sebepleri gibi konular geleneksel bilgi aktarımı yoluyla yeni nesillere iletilmektedir. Geleneksel yollarla sürdürülen diğer bir gelenek süt anneliği dayanışmasını içermektedir. Bu sayede yeni doğum yapmış ve sütü olmayan anneler bebeklerini başka bir yakınlarının emzirmesi ile doğal yollarla beslemiş olmakta, zaman zaman yeni doğum yapan ancak çocuğu yaşamayan veya süttten erken kesilen çocuğu olan veya sütü daha fazla bebeği doyurabilecek yeterlilikte olan kadınlar da bu sayede başka bir bebeğın beslenmesini sağlayabilmektedir.

Ancak bu durum sonucunda süt akrabalığı kavramı ortaya çıkarmaktadır. İslami yaklaşıma göre bu kavramın çerçevesi, üremeye yardımcı teknolojiler bağlamında aşağıdaki gibi tartışılmaktadır.

Emzirmeye ve Taşıyıcı Anneliğe Dini Bakış

Kur’an-ı Kerim’de, sütanneler ve sütkardeşlerle evlenmek yasaklanmıştır (Nisa, 4/23; akt. Din İşleri Yüksek Kurulu, 2018, s. 436). Hz. Muhammed de “Nesep yoluyla evlenilmeleri haram olanlar, süt yoluyla da haramdır.” (Buhârî, Şehâdât, 7; Müslim, Radâ, 1, 9; Ebû Dâvûd, Nikâh, 6; Din İşleri Yüksek Kurulu, 2018, s. 436) buyurmuştur. Kur’an-ı Kerim’de kendisinden süt emilen kadınlar “sütanne”, aynı kadından süt emen çocuklar da “sütkardeş” olarak isimlendirilmiş ve bunlar arasında süt akrabalığının meydana geleceği bildirilmiştir (Nisâ, 4/23); buna göre ister aynı doğumda ister başka doğumlarda olsun, bir kadından, süt emme müddeti içinde süt emen çocuklar birbirleriyle sütkardeş olurlar (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2018, s. 436-437).

Süt akrabalığı, İslam Hukukuna özel bir meseledir ve süt akrabalığının gerçekleştiğinin kabul edilmesi için bazı şartların oluşması gerekmektedir. Çeker (2019, s. 347-353) bu şartları: 1. Süt emme yaşı, 2. Emme miktarı, 3. Emziren kadın, 4. Süt akrabalığının sabit oluş şekli başlıkları altında ele almaktadır. Buna göre süt akrabalığı emen çocuğın, hamile kalabilecek yaştaki aynı kadından, yaşamının ilk iki yılı içinde beş veya daha çok kez emzirilmesi ile ortaya çıkabilir. Son maddeye göre süt akrabalığı, emziren kadının ikrarı ile, yani “Ben filanı emzirdim.” demesiyle veya şahitlikle de sabit olabilmektedir.

Süt akrabalığı içerisinde bulunan kimseler birbirlerinin mahremi olarak kabul edilir; yani bunların birbirleriyle evlenmeleri ebediyen haramdır. Süt akrabalığı ile nesep akrabalığı arasında mahremiyet açısından bir fark gözetilmemektedir. Bu sebeptendir ki, ÜYTE ile ilgili tartışmalarda genellikle sütannelik kurumu emsal olarak gösterilmektedir.

Emzirme, İslam hukukunda babaya düşen bir görev olarak düzenlenmiştir. Anne çocuğu kendisi emzirebileceği gibi sütanneye de emzirtebilir. Ancak mücbir bir sebep olmadığı sürece annelerin kendi çocuklarını emzirmeleri beklenmektedir. Sütanne, çocuğu emzirme karşılığında bir ücret talep ederse, bu ücret baba tarafından ödenmelidir (Bakara, 2/233, Talâk, 65/6; akt. Din İşleri Yüksek Kurulu, 2018, s. 436-437). Aynı Fetva kaynağında ister kadın ister erkekteki bir kusur sebebiyle, tabii ilişkiyle gebeliğin gerçekleşmesi mümkün olmadığı takdirde, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 20.05.1992 tarihli kararında "döllendirilecek yumurta ve spermin her ikisinin de nikâhli eşlere ait olması, yani bunlardan herhangi birisinin yabancıya ait olmaması; başka bir kadının rahminde değil, yumurtanın sahibi olan eşin rahminde gelişmesinin" uygunluğu belirtilmektedir (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2018, s. 436-437).

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun, Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı -II'de (16-18 Kasım 2007), farklı İslam düşünürlerinin taşıyıcı anneliğinin süt anneliği gibi kabul edilip edilemeyeceği sorununa birbirinden farklı yaklaşıtları görülmüştür. Bu görüşler aşağıda bazı fikir temsilcilerinin ifadeleri üzerinden ele alınmıştır:

Paçacı (2008, s. 174), taşıyıcı annelik konusunda annelik tanımlarının değiştiğini kabul etmekte, çocuğu başka bir kadın için doğuran kadının yani taşıyıcı annenin süt anne gibi görülmesinin uygun olacağını önermektedir: "Bizim zihnimizdeki namus anlayışından kaynaklanan bir farklılık vardır. Dolayısıyla ne olabilir? Bu caizdir; ancak asıl anne yumurtayı veren kişidir. Diğeri de bizim kültürümüzde olan, dinimizde olan sütanne gibi kabul edilmesi gerekir. Bu durumda yine bir akrabalık ve bir evlilik engeli meydana gelmekte; ancak bunu yasaklayıcı, bunun olmasını engelleyici bir haramlık söz konusu olmamaktadır diye düşünüyorum. Sütanneliğinden daha üst düzeyde bir hukuki statü belirlenebilir ve bu zahmetli işe girişen kadına "cu'l" adında bir ödül verilebilir."

Gözübenli (2008, s. 182) konuya Paçacı (2008) gibi olumlu bakmamakta, taşıyıcı anneliğin sütannelikten farklı değerlendirdiğini belirtmektedir: "Burada birbirlerine kıyas yapılmak istenilen; ancak birbirlerinden pek çok açıdan farklı iki fikh'i mesele var: Taşıyıcı annelik ve sütannelik meseleleri. Buradaki konuşmalarda konu bütün boyutlarıyla incelenmeden, sütannelik caiz ise taşıyıcı anneliğin de caiz olması gerekeceği gibi bir kıyas yapılmak isteniliyor ki, böyle bir kıyasın, fıkıh usulü ilmindeki sahih bir kıyas için öngörülen şartları taşıyıp taşımadığı hususunda gerekli titizliğin gösterilmediği kanaatindeyim."

Aktan (2008, s. 179) ise, tüm üreme eylemlerinin ve materyallerin eşlere ait olması gerektiğini savunmaktadır. Bu edimin yalnızca eşler arasında gerçekleşebileceği kanaati, dini çevrelerin diyalogunda çok eşliliğin meşruiyetinin vurgulanmasıyla sonuçlanmaktadır. Ateş (2007, s. 181) de taşıyıcı anneliğin uygulanması durumunda nikâh konusuna dikkat etmek gerektiğini belirtir: Öyle ki hem yumurta verecek hem de rahmine bu yumurtanın yerleştirilecek olan kadının aynı erkeğin eşi olması gerekir. Ancak bu durumda iki eş söz konusu olacaktır. Görüleceği gibi süt akrabalığı ve nesep akrabalığı konularında İslamiyet mahremiyet açısından bir fark gözetmemektedir. Diğeri bir deyişle, yabancı bir kadına emzirtilen çocukla kadın arasında, anne çocuk gibi bir ilişki olduğu kabul edilmekte, ancak tanımadığı bir çocuğun rahminde oluşup büyümesine izin veren kadına çoğu İslami çevrelerce herhangi bir hoşgörü tanınmamaktadır.

Ungan Çalışkan'ın (2016, s. 497) da belirttiği üzere:

Süt annelik ve kiralık rahim arasındaki benzerlik İslam alimlerinin de dikkatini çekmiştir. Öyle ki Kur'an-ı Kerim'de boşolunan anneye bile bebeğini emzirmesi hâlinde bebeğin babası tarafından süt parası verilmektedir. Taşıyıcı annenin de aynı sütanne gibi bebeğe bedeninden istifade ettirdiğini, bu nedenle taşıyıcı anneliğin sütanneliğe kıyasen caiz sayılması gerektiğini ifade eden alimler vardır. Diğer yandan bazı alimlere göre süt ve taşıyıcı annelik arasında kıyas yapmak doğru değildir; çünkü bu iki müessese arasında amaç ortaklığı yoktur keza süt anneliğin amacı mevcut bir bebeğin beslenmesi iken, taşıyıcı anneliğinki bir bebek dünyaya getirmektir

Bu bölümde, özellikle Türkiye için getirilen dini yaklaşımın temelinde yer aldığı ileri sürülen muhafazakâr görüşe, farklı din adamlarının konu ile ilgili vermiş oldukları fetvalar dikkate alınarak yer verilmiştir. Söz konusu döllenme biçimi tüp bebek olmasına; diğer bir deyişle doğrudan bir cinsel ilişki kurulmayacak olmasına rağmen Türkiye'de İslami çevrelerin çoğunlukla, sadece eşler arasındaki çocuk sahibi olma ediminin kabul edilebilir olduğu; süt anneliğin ayrı değerlendirilmesi gerektiği fikrini paylaştıkları görülmektedir. Bu görüşü Erol (2011, s. 228) da çalışmasında kısmen desteklemektedir. Ona göre "Dinî olarak bakıldığında Katoliklerin taşıyıcı annelik konusunda ne kadar sert bir tavır sergilediklerini görmemek mümkün değildir. İslamiyet açısından da durum farksızdır. İslam âlimleri evli çiftlerin üreme hücreleriyle olmak kaydıyla yapay döllenme yöntemlerine karşı çıkmamaktadır...Buradan çıkan sonuca göre taşıyıcı annelik de kabul edilemez.". Hoşgörü ancak çocuğun doğmasında rolü olan kadınla dini bir evliliğin varlığı hâlinde ortaya çıkmakta; bu durum ise İslam'ın çokeşliliğe değil, polijiniye olumlu bakışını düşündürmektedir.

Ancak burada önemli olan bir diğer konu, İslami çevrelerin taşıyıcı anneliği süt annelik gibi kabul etmeyecek bile olsa ve kadın olan eş dışındaki kimselerin çocuğu taşıması uygun görülme bile, çocuğun annesi olmak isteyen kadın emzirdiği takdirde süt annelik akrabalığı olma yoluyla çocuğun soybağının kurulmuş olduğu düşünülebilir. Bu durumun da İslami çevrelerce ele alınıp fetvaya konu edilmesi faydalı olabilir. Zira, ÜYTE yasağının muhafazakâr toplum yapısı gözetilerek oluşturulmuş olduğu düşünülürse, böylesi bir toplumsal çözüm önerisi zaman içinde hukuki yaptırımlara da yeniden sirayet edebilir.

Emzirmeye ve Taşıyıcı Anneliğe Hukuki Bakış

Yukardaki bölümde İslami çevrelerin çoğunlukla taşıyıcı anne veya yumurta donasyonu üzerinden çocuk sahibi olan kadınların evlilik dışı bir şekilde çocuk sahibi olma edimi gerçekleştirdikleri için bu durumu desteklemediğini görmüştük. Yumurtasını veren anne, çocuğu doğurmuş olmadığı için hukuken de anne olarak kabul edilmeyecektir (doğuran kadın annedir). Türk Medeni Hukuku çocuğun anne ve baba ile kuracağı soybağını tanımlamakta ve bizlere bir çerçeve sunmaktadır. Buna göre, soybağının doğum veya evlat edinme yoluyla kurulabildiği bilinmektedir.

4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun (2001) 282. Maddesine göre çocuk ile anne arasındaki soybağı doğum ile kurulmaktadır. Aynı maddeye göre, baba ile kurulacak olan soybağı çocuğun annesi ile evlilik, çocuğu tanıma veya hakim hükmü ile kurulmaktadır. Bunların dışında soybağı evlat edinmeyle de kurulabilmektedir. Türkiye'de doğal yollarla çocuk sahibi olamayan çiftlerin taşıyıcı annelik, yumurta donasyonu, sperm donasyonu gibi Üremeye Yardımcı Teknolojiler yoluyla çocuk sahibi olmaları 6 Mart 2010 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan "Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik" (Resmi Gazete, 2010) in "Madde 18- ÜYTE Uygulamaları ile ilgili Yasaklar" kapsamınca yasaklanmıştır. Öyle ki aynı maddede "(7) (4), (5) ve (6) ncı fıkralarda belirtilen hususlara aykırı uygulama yapıldığının herhangi bir aşamada tespit edilmesi hâlinde, bu uygulamayı yapan, hasta sevk eden

veya aracılık eden kişiler ile gebe kalan kişi ve donör cumhuriyet savcılığına bildirilir” hükmü yer almaktadır. Bu yönetmeliğe göre, Türkiye vatandaşlarının sadece ülke içinde değil, ülke dışındaki ÜYTE kuruluşlarına yönlendirilmesi ve bu işlemlerin takibi de yasaklanmıştır. Ancak her ne kadar bu yasaklar getirilmiş olsa da, Türkiye dahil ÜYTE yasağı uygulayan ülkelere bu uygulamaların serbest olduğu ülkelere doğru gidişlerin ve çocuk sahibi olmaların mümkün olduğu bilinmektedir. Börü (2019, s. 67) çalışmasında iç hukuk sistemlerinde hukuki bağlayıcılığı olduğu kabul edilen taşıyıcı annelik sözleşmelerindeki sorunlara değinmektedir. Ona göre, bu tür ülke sınırlarının dışında yapılan taşıyıcı annelik uygulamalarına bağlı oluşabilen hukuki sorunların yanısıra, “devletlerin iç hukuklarında başta taşıyıcı annelik sözleşmesinin hukuki geçerlilik koşulları olmak üzere, sözleşmenin tarafları, sözleşmede öngörülen taahhütlerin yerine getirilmemesi durumunda tarafların hak iddialarının durumu, sözleşmenin hukuki niteliği ve bu yolla dünyaya gelen çocukların soybağına ilişkin olarak taşıyıcı annelik sözleşmesinin türüne göre özellik arz edebilen hususlar” da önem arz etmektedir.

Ancak çocuğu doğuran kadın ile yumurtası kullanılan kadının farklı olması durumunda çocuğun annesinin, çocukla genetik bağı olan yumurtayı veren kadının veya çocuğu doğurarak çocukla biyolojik bağ kuran kadının anne olması konusundaki görüşler bakımından çocuğun menfaati düşünülerek bir karar varmak daha doğru olacağı düşünülmektedir (Turgut, 2014, s. 107). Yine de çocuğun oluşumunda kullanılan yumurta bakımından bir şaibe oluşabileceğinden Turgut (2014, s. 107) bu konudaki görüşünü aşağıdaki gibi belirtmektedir:

...[Bu durum] göz önünde bulundurularak çocuğun doğduktan hemen sonra soybağına sahip olması amacıyla çocuğu doğuran kadının anne kabul edilmesi gerektiği görüşündeyiz. Ayrıca doğum olgusunun soybağının istikrarı ile güvenilirliği açısından kuvvetli bir dayanak noktası olduğu, çocuğu çekişmelerden uzak tutacağı ve anne ile çocuk arasında manevi bir bütünlük yaratacağı da göz ardı edilmemelidir. Nitekim çocuğun annesinin genetik anne olduğunu kabul ettiğimiz durumda oluşacak sorunları çözmek çok kolay olmayacaktır. Örneğin, genetik annenin belli olmadığı durumlarda, bu tespit gerçekleşene kadar çocuk soybağı çekişmelerinin içinde kalacaktır. Ayrıca yine döllenmede kullanılan yumurtanın kimden alındığının bilinmemesi hâlinde, çocuk doğmadan önce veya doğumundan hemen sonra yumurtası kullanılan kadının ölmesi durumunda çocuk soybağından ve bir takım haklarından yoksun kalacaktır. Çocuğu doğuran kadının hukuken anne sayılması gerektiği görüşü ile beraber evlenme yasağı ve mirasçılık hükümleri genetik anneye için de uygulanabilmelidir. Bir diğer deyişle çocuğu doğuran kadın anne sayılmalı fakat genetik anne ile arasında evlenme yasağı söz konusu olmalı ve miras iki eşit pay şeklinde paylaşılmalıdır.

Taşıyıcı annelik ve soybağı konusunda yapılacak sözleşmelerin kapsamının ve verilecek rızanın kayıt altına alınmasının da önemli olduğu bilinmektedir. Erol (2011, s. 231) “Yapay Döllenme Yöntemleri ve Taşıyıcı Annelik” başlıklı çalışmasında eğer doğuran kadın veya onun kocası, üçüncü taraflardan alınan yumurta veya spermilerin bedeninde/eşinde kullanılmasına rıza gösterirken doğacak çocuğu sahiplenmek amacı ile hareket etmişlerse, artık soybağının iptali için dava açamayacaklarını belirtmektedir. Zira verilen rıza, doğuran kadının veya doğuran kadının kocasının soybağı itirazında bulunma hakkını onlardan almıştır.

Ungan Çalışkan (2016, s. 494-500) çalışmasında konu ile ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne taşınmış dava dosyalarını incelemiştir. Taşıyıcı anneliğin pozitif hukukta nasıl yer aldığını tartışmıştır. Bu çalışmada, AİHM’de görülen ve 2014 yılında karara bağlanan Menesson ve Labassee davalarının taşıyıcı anneliğin Avrupa yargısı önüne taşındığı ilk davalar olduğu ve ebeveynlerden birinin (babanın) biyolojik ebeveyn olması nedeniyle çocukla kurulacak soybağına helal gelmeyeceği kararına varıldığı belirtilmektedir.

Uluslararası hukukta ise AİHM'nin 2014 yılında taşıyıcı annelikle ilgili yaptığı araştırmada aşağıdaki sonuç ortaya çıkmıştır:

AİHS'ye taraf otuz beş ülkeden içlerinde Almanya, Avusturya, İspanya, Estonya, Fransa, Finlandiya, İzlanda, İtalya, Moldova, Karadağ, Sırbistan, Slovenya, İsveç, İsviçre ve Türkiye'nin bulunduğu on dördünde taşıyıcı anneliğin açıkça yasaklanmış olduğu; geri kalan ülkelerden Andorra, Bosna-Hersek, Macaristan, İrlanda, Letonya, Litvanya, Malta, Monako, Romanya ve Saint-Martin'de bu konuda herhangi bir düzenleme olmadığı ancak; Arnavutluk, Gürcistan, Yunanistan, Hollanda, İngiltere, Rusya ve Ukrayna'da taşıyıcı anneliğin yasal olmakla beraber ivazsız –yani taşıyıcı annenin hamileliğe bağlı giderler dışında herhangi bir ücret alamayacağı şekilde- olması gerektiği, özellikle Gürcistan, Ukrayna ve Rusya'da ticari bir karaktere büründüğü; son olarak Belçika, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg ve Polonya'da herhangi bir düzenlemeye konu olmamakla birlikte tolere edildiği görülmüştür (Çalışkan, 2016, s. 496).

Görüldüğü gibi, uluslararası hukukta ülkelere, hatta eyaletlere göre farklı uygulamalar söz konusu olabilmektedir. Yukarıdaki örnekte ele alındığı şekliyle, Fransa gibi bazı ülkelerde soybağının ve vatandaşlık ilişkisinin kurulmasında biyolojik faktörler öne çıktığı gibi, pek çok ülkede bu uygulama her koşulda yasaklanmıştır. Söz konusu yasak ve uygulamalar ise insanların ÜYTE uygulamaları yoluyla çocuk sahibi olabilmeleri için üreme turizmine dahil olmalarına neden olabilmektedir. Bu durumda ise endişe verici nesep, soybağı ilişkileri çok daha karmaşık hale gelmekte, cezai yaptırımlardan kaçınabilmek için sınır ötesinde erişilen yumurta donörleri ve taşıyıcı anneler de yardımcı üreme sürecine dahil olabilmektedir. Dolayısıyla iç hukuk yasaklar koyarak bu uygulama ve tartışmaların önüne geçmek istese de uluslararası hukuk boyutu önem arz edecektir. Tepetaş (2019, s, 1255) çalışmasında bu amaçla, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin taşıyıcı anneliğe ilişkin kararlarını incelemiştir. Bu çalışmasının sonucunda AİHM kararlarının bazı ülkelerin iç hukukunda değişikliklere gitmesinin önünü açtığı bildirilmiştir. “Çocuğun üstün menfaati” ilkesi, ÜYTE yasakları uygulayan ülkelerin dahil çocuk ve anne lehine kararlar vermek durumunda kalması söz konusudur. “AİHM kararları ışığında gelinen noktada, taşıyıcı annelik sonucu dünyaya gelmiş çocuk ile arasında genetik bağ bulunan anne veya babası arasında soybağı ilişkisini tanınmasının, çocuğun üstün menfaatine hizmet ettiği kabul edilmektedir.”. (Tepetaş, 2019, s, 1256).

Burada yer alan hukuki yaklaşımların yanısıra, etik açıdan taşıyıcı anneliğin kadın bedenini metalaştırdığı, dolayısıyla sömürüye açık hale getirdiği gerekçesiyle insan onuruna aykırı şeklinde değerlendirilmesi gerektiğini belirten bir kesim de olmuştur (Börü, 2019, s. 67). Bu düşüncenin aksini savunanlar, “sperm bağışının mümkün olduğu gerçeğinden hareketle, kadınların üreme kapasitelerini rızaları dahilinde kullanmalarına ilişkin mutlak bir engel koymanın, kadın ve erkek eşitliği ilkesini reddetmek anlamına geleceğini” belirterek karşı çıkmışlardır (Turgut, 2916; akt. Börü, 2019, s. 67).

Günümüzde halen Türkiye'de ÜYTE yasağının geçerli olduğu ve bu yönetmeliğe uymayan davranışların cezai yaptırımlara maruz kaldığı bilinmektedir. AİHM'nin verdiği kararlar doğrultusunda gerçekleştirilecek yasal düzenlemelerle soybağı ilişkisinin yeniden düzenlenmesi büyük önem arz etmektedir.

Sonuç

Emzirme, Yardımcı Üreme Yoluyla Çocuk Sahibi Olma ve Soybağı İlişkisi

Doğurma ve emzirme kadına tanımlanmış biyolojik bir yüküdür. Medeniyetin katkısı ile bu yük, kadınlara adeta birer görev şeklinde tanımlanmıştır. Bu iki görev birbirini tamamlayıcıdır ve dinen kazanılacak statü olarak, birbirinin yerine geçebilir. Buna örnek olarak yukarıda bahsedildiği gibi, soybağı neseb yoluyla kurulabileceği gibi süt akrabalığı yoluyla da kurulabilir. Doğurma ve emzirmenin başka bir bedende gerçekleşmesi mümkün müdür, bedenler arasında soybağı kurmak bu yollarla mümkün kılınabilir mi? Eskiden birbirinden ücretsiz ve formalitesiz, sadece bir dayanışma olarak çocuk alıp verme, süt annelik yapma gibi gerçekleştirilen olgular bugün de yaşatılabilmekte midir? Toplumun üreme ve emzirmeye bakışı eskiye oranla oldukça farklılaşmıştır. Öyle ki, toplumdaki sosyo-ekonomik farklılıklar bu rolleri manipüle edebilmektedir. Malinovski'nin (1989) belirttiği gibi, artık muhtemelen zengin kesimler ücret karşılığında süt anne tutacak, bedenlerini deforme etmemek endişesiyle toplumda bir başka eşitsizliğe sebebiyet verebilecektir.

Doğurmak anne olmak ve soybağı kurmak açısından önemlidir; ama emzirmek de meşruiyet kapılarını açabilir mi? Öyle ise, yumurta donasyonu olarak çocuk sahibi olan kadınlar kendileri doğurup emzirdiği için toplumsal kabul görmekte/meşruiyette sorun yaşamayacak; taşıyıcı anne yoluyla çocuk sahibi olan kadınlarınsa süt üretmesi ve emzirmesi sağlanırsa bir problem kalmayacak mı? Bu sorular anne olmanın ne demek olduğu sorusunu yeniden düşündürmektedir. Anne olmak doğurmak veya emzirmekle gelen teknik bir rol mü yoksa toplumsal bir rol müdür? Teknikse süt verilmesi yolu ile soybağı konusundaki bütün hukuki, dini ve sosyal sorunların çözülebileceği düşünülebilir. Türkiye'de dini çevreler, çocuğun ona bakacak olan annesi tarafından emzirilmesi durumunda bu çocuğun annesiyle kuracağı bu ilişkiyi ve soybağını meşru kabul edebilir mi? Eğer dini çevrelerce bu durum kabul görürse bu durumun, muhafazakâr toplum yapısından hareketle üremeye yardımcı teknolojiler yaşağını kabul eden Türk hukukunun konuya getireceği yeni düzenlemelerle çocuk sahibi olmak isteyen ancak meşruiyet ve yasal bir zemin sağlanamadığı için bu edimden kaçınan çiftler için umut verici olabileceği düşünülmektedir.

Ücretli emzirmek, organ donasyonu gibi, ücretli bebek taşıma, yumurta/sperm bağışının da meşru olması ve dini ve hukuki bağlamda bir sorun teşkil edip etmeyeceği ilgili çevrelerce halen tartışılan bir konudur. Ancak sorun, insan hakları bağlamında yine de oluşabilir, ele alınabilir (bu konuda bir insan hakları tartışması için Eysel, 2018). Bu çalışmada, medeniyetin çözemediği, bilakis daha da karmaşıktırdığı soybağı ve emzirme arasındaki ilişki ele alınmış, değerlendirilebilecek bazı olanaklar tartışılmış; özellikle hukuki ve dini alandaki tartışmalar ve gelişmeler ışığında taşıyıcı anne, yumurta donasyonu gibi ÜYTE ile ilgili ortaya çıkabilecek soybağı sorununa çözüm olabilecek; doğum dışında, emzirmekle ve evlat edinmekle de soybağı ilişkisinin kurulabileceğine dair bazı tartışma ve önerilerde bulunulmuştur.

İç hukuklar arasındaki farklı uygulamalar ve yasaklar insanların çocuk sahibi olmalarını engellemektedir. Bilakis soybağı açısından çok daha karmaşık durumların ortaya çıkmasına ve kitlesel bir üreme turizmine yol açmaktadır. Taşıyıcı annelikle, özellikle de eğer yumurta taşıyıcı anneye aitse, dünyaya gelen çocukların soybağı sorununu çözmenin mevcut hukuki ve dini kurallar dahilinde kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak teknolojik ilerlemeyle birlikte hukuki ve dini yaptırımlar arasında sıkışan bireylerin bu gibi arada kalmışlık sorunlarının çözümü için interdisipliner bir çalışma ile hukuki ve dini düzenlemelerin yapılması zorunlu hale gelmiştir. Dolayısıyla söz konusu yasak ve uygulamaların günümüz koşullarına uygun olarak yeniden gözden geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aktan, H. (2008). IV. Oturum: Dini açıdan problem oluşturan tıbbi meseleler-II. M. Bulut (Yay. haz.), *Güncel dini meseleler istişare toplantısı-II* içinde (s. 179-180). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Erişim adresi: http://isamveri.org/pdfdrgr/D154871/2007/2007_2_KURTMK.pdf
- Ateş, S. (2008). IV. Oturum Dini açıdan problem oluşturan tıbbi meseleler-II. M. Bulut (Yay. haz.), *Güncel dini meseleler istişare toplantısı-II* içinde (s. 180-182). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Erişim adresi: http://isamveri.org/pdfdrgr/D154871/2007/2007_2_KURTMK.pdf
- Baker, U. (2010). *Kanaatlerden imajlara: Duygular sosyolojisine doğru*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Boniface, A. E. (2017). The genetic link requirement for surrogacy: A family cannot be defined by genetic lineage. *Journal of South African Law*, 2017(1), 190-206. Erişim adresi: <https://journals.co.za/doi/abs/10.10520/EJC-659204745>
- Börü, Ş. P. (2019). Aile hukukunda zor bir dönemeç: Karşılaştırmalı hukuk bakış açısıyla taşıyıcı anneliğe ilişkin güncel gelişmeler. *Public and Private International Law Bulletin*, 39(1), 63-110. doi: 10.26650/ppil.2019.39.1.0065
- Chawla, J. (2005). Hint dinsel geleneklerinde kadın bedeni ve toprağın birlikteliği: Tohum, toprak ve tahılın cinsiyetlendirilmiş temsilleri. S. Marcos (ed.) *Bedenler, dinler ve toplumsal cinsiyet* içinde (s. 254-271). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Çaylan, N. ve Yalçın, S. (2020). Türkiye’de ve dünyada emzirmenin durumu: Emzirmenin desteklenmesi için öneriler. S. Başkan (ed.) *Çocuk beslenmesi* içinde (s. 4-11). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Çeker, O. (2019). İslam hukukunda süt akrabalığı. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 34, 341-358. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2589351>
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (2014). *Anti-Ödipus: Kapitalizm ve şizofreni 1*. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Din İşleri Yüksek Kurulu (2018) *Fetvalar*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Erişim adresi: <https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/FETVALAR-2018.pdf>
- Dünya Bankası. (2023). Dünyada yıllara göre doğum oranları. Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?end=2020&start=1960&view=chart>
- Erol, Y. (2011). *Yapay dölleme yöntemleri ve taşıyıcı annelik* (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Eysel, G. (2018). *Human rights domain for reproductive biotechnology: A qualitative study on Turkish case* (Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara). Erişim adresi: <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/27850>

- Fermani, A., Bongelli, R., Carrieri, A., Arroyo, G. M., Muzi, M. ve Portelli, C. (2019). What is more important than love? Parental attachment and romantic relationship in Italian emerging adulthood. *Cogent Psychology*, 6(1), 1-20. doi: <https://doi.org/10.1080/23311908.2019.1693728>
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin tarihi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2010). *The government of self and others: Lectures at the college de France*. F. Gros (ed.) Londra: Palgrave Macmillan.
- Gözübenli, B. (2008). IV. Oturum dini açıdan problem oluşturan tıbbi meseleler-II. M. Bulut (Yay. haz.), *Güncel dini meseleler istişare toplantısı-II* içinde (s. 182-184). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Erişim adresi: http://isamveri.org/pdfdrq/D154871/2007/2007_2_KURTMK.pdf
- Horkheimer, M. (1998). *Akıl tutulması*. İstanbul: Metis Yayınevi.
- Hahn-Holbrook, J., Dunkel Schetter, C. ve Haselton, M. (2012). Breastfeeding and maternal and physical health. M. V. Spiers, P. A. Geller ve J. D. Kloss (ed.). *Women's health psychology* içinde (s. 414-439). Hoboken, NJ: Wiley.
- Höbek Akarsu, R., Tuncay, B. ve Yüzer Alsaç, S. (2017). Anne-bebek bağlanmasında kanıta dayalı uygulamalar. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 275-279. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/390210>
- Kaşıkcı, O. (2006). Eski hukukumuzda süt emzirme akdi. *AÜEHFD*, X, 17-54. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1853219>
- Kaya, D. (2009). *0-24 Aylık bebeği olan annelerin anne sütü ve emzirme ile ilgili bilgi, tutum ve uygulamaları* (Uzmanlık tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ). Erişim adresi: <https://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/14511/230273.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kearney, M. S., Levine, P. B. ve Pardue, L. (2022). The puzzle of falling US birth rates since the great recession. *Journal of Economic Perspectives*, 36(1), 151-176, doi: 10.1257/jep.36.1.151.
- Kristeva, J. (2004). *Korkunun güçleri: İğrençlik üzerine deneme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Malinovski, B. (1989). *İlkel toplumlarda cinsellik ve baskı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Millbank, J. (2003). From here to maternity: A review of the research on lesbian and gay families. *Austrian Journal of Social Issues*, 38(4), 541-599. Erişim adresi: <https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/10327/1/2006010097OK.pdf>
- Nargund, G. (2009). Declining birth rate in developed countries: A radical policy re-think is required. *F.V & V in ObGyn*, 1(3), 191-193. Erişim adresi: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4255510/pdf/FVvinObGyn-1-191-193.pdf>

- Paçacı, İ. (2008). IV. oturum dini açıdan problem oluşturan tıbbi meseleler-II. M. Bulut (Yay. haz.), *Güncel dini meseleler istişare toplantısı-II* içinde (s. 174-175). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Erişim adresi: http://isamveri.org/pdfdrg/D154871/2007/2007_2_KURTMK.pdf
- Samlı, G., Kara, B., Ünalın, P. C., Samlı, B., Sarper, N. ve Gökalp, A. S. (2006). Annelerin emzirme ve süt çocuğu beslenmesi konusundaki bilgi, inanış ve uygulamaları: Niteliksel bir araştırma. *Marmara Medical Journal*, 19(1), 13-20, Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/marumj/issue/423/3078>
- Schopenhauer, A. (2003). *Aşkın metafiziği*. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
- Sevta, M. (2012). Yörüngesinden çıkan tabiat: Etik, sosyal psikolojik ve hukuki görünümüleriyle taşıyıcı annelik. S. Oktay (ed.). *Sağlık hukuku makaleleri II* içinde (s. 7-55.). İstanbul Barosu Sağlık Hukuku Merkezi. Erişim adresi: <https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/Yayınlar/Kitaplar/doc/sağlikhukuku208.pdf>
- Theurich, M. A., Davanzo, R., Busk-Rasmussen, M., Diaz-Gomez, N. M., Brennan, C., Kylberg, E., Baerug, A., McHugh, L., Weikert, C., Abraham, K. ve Koletzko, B. (2019). Breastfeeding rates and programs in Europe: A survey of 11 national breastfeeding committees and representatives, *Journal of Pediatr Gastroenterol Nutr.*, 68(3), 400-407, doi: 10.1097/MPG.0000000000002234
- Turgut, C. (2014). *Yapay dölllenme, taşıyıcı annelik ve soybağına ilişkin hukuki sorunlar* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/52175.pdf>
- TÜİK, (2022) Doğum istatistikleri: Doğum sayısı ve toplam doğurganlık hızı, 2001-2021. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Birth-Statistics-2021-45547>
- Türk Medeni Kanunu (2001, 8 Aralık). *Resmi Gazete* (Sayı: 4721). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
- Ungan Çalışkan, H. (2016). Bırakınız taşısınlar: Taşıyıcı anneliğe güncel bakış. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1). Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/27591/290681#article_cite
- Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik. (2010, 6 Mart). *Resmî Gazete* (Sayı: 27513). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100306-10.htm>
- Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik. (2014, 30 Eylül). *Resmî Gazete*. (Sayı: 29135). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20085&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Van den Akker, O. B. A. (2007). Psychosocial aspects of surrogate motherhood. *Human Reproduction Update*, 13(1), 53-62, doi: 10.1093/humupd/dml039
- Yasan Tepetaş, C. (2019) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin taşıyıcı anneliğe ilişkin kararlarının Türk kamu düzeni bakımından anlamı. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(177), 1219-1262. Erişim adresi: <https://jurix.com.tr/article/19256>

Extended Abstract

Purpose

This study aims to bring to the agenda that the importance of the genealogical link is not only through birth, that breastfeeding can also be very important, especially for Islamic circles and countries such as Turkey, and even that having a child through assisted reproductive technologies and adoption may be more acceptable in society through breastfeeding, through secondary data.

Design and Methodology

This study is a review type of article. The issue of genealogy is a socio-political phenomenon that has retained its importance for centuries. According to Islam, it can be established between a woman and her child through birth and breastfeeding. This study aims to discuss the feasibility of a genealogical relationship established through breastfeeding, apart from the act of giving birth, in terms of assisted reproductive technologies and surrogate mothers/oocyte-sperm donation. Secondary data were used in the study; approaches to childbirth and breastfeeding from different perspectives were analyzed. Based on these approaches, the feasibility of parents who have children through ART to establish a genealogical relationship with their children was investigated. According to civil law, the woman who gives birth is the mother; based on this assumption, surrogate mothers have an intimate relationship with the child they give birth to. In addition to this relationship, the legitimacy of the relationship that the woman who has a child through a surrogate mother will establish with the child poses a problem in legal and religious terms.

This study consists of the following chapters: Introduction and Literature Review, Childbirth and Breastfeeding in the World and Turkey, Medical Perspective on Breastfeeding, Psychological Perspective on Breastfeeding, Traditional Perspective on Breastfeeding, Religious Perspective on Breastfeeding and Assisted Reproductive Technologies (ART), Legal Perspective on Breastfeeding and Breastfeeding, Having a Child through Assisted Reproduction and the Relationship of Descent.

With this research design, it was aimed to reveal with secondary data that the genealogical link is not only through birth, breastfeeding can also be very important, especially for Islamic circles and countries like Turkey, and even having a child through assisted reproductive technologies and adoption can be more acceptable in the society when breastfeeding is performed.

Findings

According to some of the results obtained in this study, there is a decline in birth and breastfeeding rates in the world and in Turkey. This decline has shifted the interest of scientists and the related literature towards this field. As a natural consequence of the decline in birth rates and breastfeeding, maternal and infant health, reproduction and nutrition are now considered as a population policy by governments.

Another result highlighted in this study is that medical and psychological approaches also recognize the importance of breastfeeding for maternal and child health. Low height-for-age indicates chronic malnutrition, low weight-for-height indicates acute malnutrition; low weight-for-age may be seen in both acute and chronic malnutrition. Therefore, adequate and high-quality breastfeeding is indispensable for the physical and mental development of the child.

Breastfeeding is thought to be primarily effective on maternal attachment. Breastfeeding increases mother-infant attachment because it provides very close contact between the baby and the mother. Breastfeeding in the early period and making eye contact as much as possible while breastfeeding increases the release of oxytocin and strengthens the communication between mother and baby.

It is claimed that the quality of parental attachment is also effective in the adult attachment of individuals in the future and studies have been conducted in this direction.

Issues such as the benefits of breast milk, its content, and the reasons for its decrease and increase are conveyed to new generations through traditional knowledge transfer. Another tradition maintained through traditional means includes the solidarity of breastfeeding. In this way, mothers who have recently given birth and have no milk can feed their babies naturally by breastfeeding another relative, and from time to time, women who have recently given birth but whose child does not survive or whose child is weaned prematurely or whose milk is sufficient to feed more babies can feed another baby in this way.

However, the concept of milk kinship emerges due to this situation. In this study, the limits of the concept of the wet nurse according to the Islamic approach are discussed in the context of assisted reproductive technologies.

Research Limitations

Paid breastfeeding, organ donation, paid surrogate motherhood, oocyte/sperm donation should also be possible/legitimate and should not pose a problem in the religious and legal context. However, the problem may still arise and be addressed in the context of human rights. In this study, the relationship between genealogy and breastfeeding, which civilization has not been able to solve but has made more complicated, is discussed, and some possibilities that can be evaluated are highlighted. However, while these possibilities can be a solution for newborn babies, they cannot be a solution when it comes to an adopted child over the age of one. It is thought that the problem of where adopted children can find the grounds of legitimacy is still up to date. In future studies, it is thought that the legitimacy, feasibility, and social acceptance of child adoption should also be addressed.

Implications (Theoretical, Practical and Social)

Since breastfeeding can lead to the establishment of a different lineage, it is concluded that this act can be offered as an alternative to parents who have children through ART and have legitimacy problems. As a result, although Islamic circles consider it appropriate to place breastfeeding and surrogacy in different places, it is thought that breastfeeding can provide the necessary legitimacy for those who have children through assisted reproductive technologies in society. Giving birth and breastfeeding is a biological burden defined for women. With the contribution of civilization, this burden has been defined as a duty for women. These two duties are complementary to each other and can replace each other in terms of religious status. For example, as mentioned above, the bond of descent can be established through patrilineal descent or through milk kinship.

Is it possible for childbirth and breastfeeding to take place in another body, and is it possible to establish paternity between bodies through these means? Can phenomena that used to be carried out free of charge and without formalities, such as giving and receiving children and breastfeeding each other as a form of solidarity, be kept alive today? Society's view of reproduction and breastfeeding has changed considerably compared to the past. So much so that socio-economic differences in society can manipulate these roles. As Malinowski (1989) points out, it is now likely that wealthy people will hire a wet nurse for a fee, causing another inequality in society for fear of deforming their bodies.

Hence, the main implication of this work emerges from the technological and social change and lineage-related uses of breastfeeding.

Originality/Value

Giving birth is important, but can breastfeeding also open the doors of legitimacy? If yes, women who have children through oocyte donation will not have a problem with social acceptance/legitimacy because they give birth and breastfeed themselves; if women who have children through surrogacy are enabled to produce milk and breastfeed, will there be no problem? These questions make us rethink the question of what it means to be a mother. Is being a mother a technical role that comes with giving birth or breastfeeding, or is it a social role? If it is a technical role, it is conceivable that all legal, religious, and social problems regarding paternity can be solved through breastfeeding. Discussions about technological and social change as a result of it, changing maternity roles, and lineage-related uses of breastfeeding increase the value of this work.

Araştırmacı Katkısı: Gülsevım EVSEL (%100).